

УДК 340.1

ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Новіков В.В., к. ю. н., доцент
Львівський приватний університет бізнесу та права

У статті розглянуто проблеми, пов'язані зі значенням правових принципів юридичної діяльності в правових системах, їх існуванням у формі правових ідей і нормативних приписів. Досліджено ознаки принципів, які характеризують їх регулятивну властивість, зокрема універсальність, об'єктивну зумовленість змісту, морально-правову авторитетність. Доведено, що правові принципи внутрішньо втілені у структуру правових норм. З'ясовано статус і форми принципів юридичної діяльності як елементів правосвідомості, що відображають об'єктивну дійсність. Визначено принципи природного права, що перебувають у предметному зв'язку із правовою поведінкою людини щодо реалізації її прав і свобод: онтологічні, деонтологічні, гносеологічні, комунікативні. Підкреслено роль принципів у внутрішній єдності системи права. Вироблено загальну концепцію правових принципів, яка пояснює їх онтологічний статус. Зроблено висновок про те, що принципи – це звичай застосування норм права, які забезпечують єдність права з іншими засобами соціальної регуляції – моральними, політичними.

Ключові слова: соціорегулятивна система, принципи, юридична діяльність, статус принципів, ідеї, нормативні приписи, правосвідомість, права і свободи, форми принципів, система права.

Рассмотрены проблемы, связанные со значением правовых принципов юридической деятельности в правовых системах, их существованием в форме правовых идей и нормативных предписаний. Исследованы признаки принципов, которые характеризуют их регулятивные свойства, в частности универсальность, объективную обусловленность содержания, нравственно-правовую авторитетность. Определено, что правовые принципы внутренне находятся в структуре правовых норм. Выяснены статус и формы принципов юридической деятельности как элементов правосознания, отражающих объективную действительность. Очерчены принципы природного права, находящиеся в предметной связи с правовым поведением человека, реализацией его прав и свобод: онтологические, деонтологические, гносеологические, коммуникативные. Подчеркнута роль принципов во внутреннем единстве системы права. Выработана общая концепция правовых принципов, которая объясняет их онтологический статус. Сделан вывод о том, что принципы – это обычаи применения норм права, которые обеспечивают единство права с другими средствами социальной регуляции – моральными, политическими.

Ключевые слова: социорегулятивная система, принципы, юридическая деятельность, статус принципів, идеи, нормативные предписания, правосознание, права и свобода, формы принципів, система права

Novikov V.V. LEGAL PRINCIPLES OF LEGAL SYSTEM OF RIGHTS AND FREEDOMS

The problems associated with the value of the legal principles of law in legal systems, their existence in the form of legal ideas and legal principles prypysiv. Doslidzhenno features that characterize their regulatory properties, including flexibility, conditionality objective content, moral and legal authority. It is proved that the legal principles embodied in the internal structure of the law. Clarified the status of legal principles and forms of elements as justice, reflect objective reality. Principles of natural law, which are objective because of legal human behavior, to implement their rights and freedoms, ontological, deontological, epistemological, communication. The underlined part in the internal unity of principles of law. Manufactured general concept of legal principles, which explains their ontological status. It is concluded that the principles – a custom application of the law, which ensures the unity of law with other means of social regulation – moral, political.

Key words: social and regulatory system, principles, legal activities, status of principles, ideas and regulatory requirements of justice, rights and freedoms form the principles of law system.

Постановка проблеми. Сучасний суспільно-економічний етап розвитку держави характеризується формуванням умов інформаційного суспільства, філософсько-правовим підґрунтям якого залишається природно-правове вчення про права та свободи, а також концепція співвідношення держави і права.

Природно-правова доктрина розглядає право як справедливу міру свободи й рівності. У процесі взаємодії учасників правовідносин визначається співвідношення їхніх прав і обов'язків, закріплене в нормах права. Сформульована теорія природного права (Г. Грацій, Ш. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо) ідея наднормативного характеру суб'єк-

тивних прав зводиться до того, що людина із самого початку наділена свободою волі й ця свобода волі є джерелом формування права, моралі, совісті, політичної влади. Натомість сам процес розвитку свободи та забезпечення прав людини пов'язаний із розвитком держави. Обґрунтовані концепцією природного права філософсько-правові засади суспільства базуються на твердженні про те, що право вище й важливіше за державу, яка не творить право, а лише юридично оформлює, закріплює та використовує те, що визріло в суспільстві у вигляді об'єктивних потреб – суспільних і моральних ідеалів, принципів та інших загально значимих факторів.

Вітчизняна концепція основних прав і свобод особистості основана на ліберальних західнодемократичних традиціях розуміння людини. Однак неприпустимо применшувати значення держави у правотворенні та правореалізації. Взаємозв'язок держави і права досить складний і базується на аналізі їх єдності та взаємовпливу. Структура й характер українського суспільства виключає його гармонійний розвиток без належного державного впливу на соціальні інститути та системи права з метою забезпечення дотримання прав і свобод людини.

Накопичені в культурному досвіді окремих цивілізацій закономірності юридичної регуляції державної діяльності є основою динаміки уявлень про права та свободи людини. Загальний характер такої діяльності, поступовість змін об'єктивних властивостей людини може зумовлювати сприйняття тих чи інших вимог як універсальних. Однак сама природа закономірностей заперечує адекватність такого оцінювання, яке небезпідставно зазнає обґрунтованої наукової критики й потребує проведення подальших досліджень їх ролі у застосуванні норм права в окремих соціорегулятивних системах, зокрема в системі прав і свобод людини.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її права та свободи визначаються найвищою соціальною цінністю. Однак для справжнього забезпечення й реалізації прав і свобод людини необхідне функціонування певних правових механізмів у системах та інститутах права. Державна діяльність у своїх окремих виявах може вважатися юридичною тією мірою, якою вона спирається на закономірності внутрішньої організації, функціонування й розвитку соціорегулятивної системи. Форми, які опосередковують вияви таких закономірностей у юридичній діяльності, є її правові принципи. Регулятивний вплив принципів зумовлюється природою самого суспільства й виражає об'єктивні потреби розвитку його економіки, суспільно-політичного життя, моралі тощо [1, с. 127–128]. Дослідження принципів, на яких базується юридична діяльність держави, має важливе значення для здійснення ефективного функціонування соціальних інститутів, зокрема інституту прав і свобод людини. Держава повинна створити умови й надати необхідні засоби для вільної безперешкодної реалізації громадянами прав і свобод, закріплених у Конституції України.

Визнана точка зору, згідно з якою принципи являють собою певні вихідні ідеї, керівні положення юридичного регулювання, не викликає заперечень. Однак вимагає певного уточнення онтологічний статус, що надається принципам у правовій реальності. Вони є складовими правосвідомості і як ідеї керують відображенням об'єктивної дійсності. Вироблення загальної концепції правових принципів пояснить їх онтологічний статус.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженню проблеми принципів права протягом історії розвитку присвячували свої роботи філософи і правознавці. Сучасне розуміння правових принципів відображено в працях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема С.С.

Алексєєва, Г.А. Борисова, К.В. Ведяхіної, Т.А. Гаджієва, М.Л. Давидова, Г.К. Дмитрієва, А.М. Колодія, В.А. Кудрявцева, Р.З. Лівшиця, Г.М. Мальцева, А.М. Михайлова, С.П. Погребняка, С.П. Рабіновича, Є.В. Скурко, О.О. Уварової, Т.І. Фулея та ін.

Попри низку безперечних досягнень у дослідженні проблеми принципів права, сучасний стан розроблення їх аспектів у вітчизняній юриспруденції суттєво не відрізняється від минулих досягнень. До дискусійних моментів належить, зокрема, недостатня з'ясованість питань щодо статусу принципів юридичної діяльності в окремих правових системах. Існує проблема співвідношення правових принципів із принципами моралі, совісті, політики. Необхідною передумовою розв'язання цих проблем є вироблення гносеологічного підґрунтя.

Метою статті є виявлення деяких аспектів, пов'язаних із походженням і сутністю правових принципів, їх функціонуванням у державно-юридичних системах, зокрема в системі прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. Принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ. У юридичній енциклопедії під словом «принцип» розуміють основні зсади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, учення, науки, системи права й держави. Принцип є джерелом багатьох явищ або висновків, що належать до нього як дія до причини (принцип реальний) або як наслідки до підстави (принцип ідеальний). Принцип – це внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [2, с. 110–111].

Якщо принципи сприймаються, вони повинні глибоко усвідомлюватися, детально засвоюватися та перетворюватися на переконання. Під час визначення поняття «принцип» часто використовуються такі терміни: «основа», «правило», «ідея», «засада», «вимога» тощо. У суб'єктивному значенні принцип – це основа положення, передумова, а в об'єктивному – вихідний пункт, першооснова, найперше [3, с. 363]. Правові принципи слугують нормативними основами права, що покладені в його зміст, є орієнтирами його формування, відображають його сутність і основні зв'язки, що реально існують у правовій системі [4, с. 253].

Сучасне розуміння правових принципів відзначає низку ознак, що характеризують їх регулятивні можливості, а саме: об'єктивна зумовленість змісту, універсальність [5, с. 22–23], які діють на всю предметну сферу правової системи. Окрім цього, правовим принципам у межах відповідної юридичної системи властива вища імперативність [6, с. 27] і морально-правова авторитетність [7, с. 71]. Як особливі конститутивні норми правові принципи виражають ідеї й цілі юридичного регулювання, визначають способи тлумачення і застосування правових норм,

засади вибору нормативних та індивідуально-правових установок у відповідній правовій системі.

Варто наголосити на тому, що юридична діяльність не може бути подана у вигляді конкретних поведінкових правил, натомість вона існує у вигляді низки правових, моральних і політико-правових принципів. У праві принципи справедливості, пропорційності, спільного блага, добросовісності, гуманізму тощо тісно пов'язані з концепцією захисту прав і свобод людини. Вони функціонують як внутрішньо втілені у структуру правових норм, як способи реалізації правової поведінки, як загальні цільові орієнтири вироблення юридичних рішень.

У державно-юридичній діяльності постійно відтворюються загальні схеми моделі та структури, за допомогою яких здійснюється контроль за відповідністю цієї діяльності вимогам права і своєму соціальному призначенню.

Такими структурами є принципи юридичної діяльності. Поняття принципів юридичної діяльності в юридичній літературі пов'язується із системою писаного права. Правовий характер принципів юридичної діяльності в системі прав і свобод людини означає їхній зв'язок, з одного боку, з тими чи іншими закономірностями щодо управління цією системою, а з іншого – з певними природно-правовими концепціями.

Підставою для визнання за цими принципами юридичної діяльності природно-правового характеру є їх відповідність закономірностям такої діяльності та зв'язки з іншими соціорегулятивними системами. Різноманітність таких закономірностей передбачає наявність поряд із природно-правовими змістовно відмінних принципів.

Так, зокрема, Г.Л.А. Гарт визнає існування морального (природно-правового) мінімуму в юридичній системі й наводить поняття універсальних принципів поведінки, підставою яких є елементарні істини щодо людини, що характерно для інституту прав і свобод людини. Такі принципи зумовлюються загальною для людей метою – забезпечення та продовження свого життя [8, с. 95].

Він указує на існування таких норм, які мають основоположне значення для будь-якої юридичної системи. Зокрема, існують юридичні норми, які «забороняють вільне використання насильства і конституюють форму власності та її непорушність із характерними для неї правами й обов'язками. Вони збігаються з основними моральними принципами, які забороняють убивства, насильства, крадіжки, заподіяння шкоди здоров'ю, приниження честі, гідності та ділової репутації».

Згідно з Гартом, до сфери необхідного збігу моралі і права (відповідно, природного й позитивного права) належить також один із головних елементів уявлення про справедливість – принцип однакового розгляду однакових судових справ. Ідеться про принцип справедливості в застосуванні норм права, а не про справедливість права [8, с. 95].

Існування й розвиток права як духовно-культурної реальності засвідчує необхід-

ність виходу за межі раціональності та розширення горизонтів правового пізнання, зокрема, за рахунок пізнання позанаукового.

Практична необхідність уточнення цього положення змушує виявити певне розуміння природи ідеального, духовного й матеріального. Дуалістичне розуміння матеріального й духовного є роз'єднанням на складові єдиного процесу взаємодії людини із середовищем, процесу, у якому відбувається взаємоперехід мислення свободи світогляду і буття («опредмечування» та «інтеріоризація»).

Будь-яке протиставлення матеріального й духовного, морального матиме умовний характер, зумовлений, зокрема, загальним станом розвитку науки.

Грунтуючись на цих положеннях, звернімося до питання про буттєві форми принципів юридичної діяльності в соціорегулятивних системах.

Розуміння принципів як ідеального начала стало засадничим для низки концепцій в ідеалістичній філософії, витоки якої сягають Платона й Аристотеля, де поняття принципу має онтологічне значення. Принцип тут розуміється як активне буттєве начало, як першопричина та джерело якісної визначеності речі. Статус принципів юридичної діяльності як елементів правосвідомості, що полягає у здатності точного відображення об'єктивної дійсності, зазначає творчу роль свідомості в процесі трансформування загальносоціальних і інших закономірностей у специфічні принципи юридичної діяльності в правових системах.

Але залишається осторонь питання про існування універсальних закономірностей, спільних для сфер юридичного буття і свідомості, тих законів, які не просто відображаються, а й опосередковано виражаються за посередництвом принципів права [9, с. 26–34].

Існування таких законів визнавалося в ученнях Платона, Гегеля, Маркса та в історико-матеріалістичній філософії радянського періоду.

Соціальна реальність, яка базується на складових органічній цілісності (принципах) як органічних елементів соціального буття, що організується й самоорганізується, дає змогу говорити про універсальні принципи цього процесу.

Це соціорегулятивні принципи збереження єдності й цілісності системи, самоорганізації, ієрархічності (субординації) та координації, помірності тощо, які є закономірностями розвитку свідомості. Ці принципи виражаються в процесі розвитку соціорегулятивних систем і в юридичних нормах.

При цьому мають місце соціальні вияви дії універсальних законів розвитку та організації, спільних як для свідомості, так і для реальності. Існування таких законів надає можливість використовувати в цьому випадку поняття як закономірностей, так і принципів. За словами С.М. Братуся, «принцип – це провідне начало цього руху матерії й суспільства, а також явищ, включених у ту чи іншу форму руху. Звідси випливає, що принцип – це рушійна сила, яка належить саме до цієї групи однорідних соціальних явищ» [10, с. 135]. Підста-

вою для цього слугує вихідна ідея всезагальної єдності світу.

Зміст регульованих відносин у системі прав і свобод людини відображається в диспозитивності державного регулювання цих відносин; об'єктивній зумовленості змісту юридичних норм цього інституту його суспільними функціями та відповідає обмеженню прав згідно із законом.

До принципів державно-юридичного регулювання, які перебувають у змістовому зв'язку з ідеями забезпечення прав і свобод людини, можуть бути зараховані такі:

а) онтологічні, які виражають предметно-матеріальні й соціокультурні закономірності юридичної діяльності в системі;

б) деонтологічні (справедливість, рівність, помірність тощо), що виражають усезагальні (формальні) та конкретно-історичні (матеріальні) закономірності розподілу соціальних благ, утворюючи своєрідну мораль приватного й публічно-правового регулювання системи;

в) гносеологічні принципи, за посередництвом яких здійснюється пізнання сутності й призначення юридичних інститутів;

г) комунікативні, які опосередковують закономірності юридичної регуляції осмислення і світосприйняття в правовій системі.

Видова розгалуженість цих принципів зумовлюється диференційованістю й дуалістичною природою юридичних закономірностей, які в них виражаються. Усі згадані принципи можуть бути названі правовими з огляду на їх смислові зв'язки з поведінкою людини в системі реалізації прав і свобод і об'єктивну матеріальну зумовленість цієї системи.

Тому варто говорити про онтологічний статус та форми існування правових принципів. Так як буття права обмежується тими положеннями, що створюються державними органами, то, відповідно, принципи права повинні виражатися саме в таких положеннях. Прикладом такого підходу слугує одне із сучасних визначень поняття принципів права як «виражених у нормативно-правових приписах ідей генерального характеру, які містять у собі основну сутність правового регулювання й забезпечують внутрішню єдність системи права, загальну спрямованість правотворчої і правореалізаційної практики» [11, с. 115].

Для природно-правових підходів суто ідеальний статус принципів права є цілком прийнятним.

У юридичній літературі слушно вказувалось на те, що співвідношення «ідеї» та «принципу» – це проблема природного розуміння права [12, с. 45].

У соціально-змістовому аспекті потрібно розрізнати принципи фактично здійснюваної юридичної діяльності та принципи її соціальної легітиматії, у формально-структурному плані тут ідеться про тотожні принципи (справедливість, спільне блага тощо).

І.В. Михайловський ділив принципи права на дві групи: перша група, яка впливає із природного існування людини, містить принципи рівності всіх перед законом, охорону прав і свобод людини, заборону порушувати чуже право, право на життя й охорону здоров'я, особисту недоторканність; друга група

впливає з необхідності організувати людське співжиття (необхідність міцної організації суспільства, необхідність влади, яка стоїть на сторожі спільного блага, необхідність певних обмежень особистої свободи для підтримання співжиття, право влади застосувати примусові заходи щодо збереження наявного співжиття) [13, с. 203]. Ці принципи ґрунтуються на розрізненні індивідуального й колективного начал суспільного життя.

Існують й інші критерії, за якими може відбуватися дихотомічна класифікація правових принципів. У системі регуляції сфери соціального буття особливо важливе значення мають ті закономірності її функціонування, за посередництвом яких відбувається трансформація потреб суспільства на вимоги морально-правового характеру, поведінки людини. Ідеальними формами виявлення таких закономірностей є ті компоненти індивідуальної свідомості, що виконують функції керівних морально-імперативних принципів вироблення юридичних рішень.

Трактування принципів юридичної діяльності з позицій різних типів праворозуміння впливає на вирішення низки юридичних питань, які мають практичне значення. Так, зокрема, радянські вчені обстоювали позицію виключно «писаного» характеру принципів права, натомість прибічники соціологічного підходу до права допускали існування неписаних принципів права [14, с. 29].

З'ясування значення нормативного закріплення принципів юридичної діяльності в державному управлінні за своєю смисловою природою є сутнісною характеристикою нормативно-юридичного регулювання правової системи. Тому нормативний припис права, у якому прямо закріплено певний принцип, може виражати відповідний принцип як властивість цілісності певної правової системи.

Державно-юридична фіксація принципів може розглядатися лише як вияв їх офіційного визнання певним компетентним органом, як вияв і доказ їх фактичного існування.

Якщо існування певного законодавчо проголошеного принципу не виконується в процесі управлінської діяльності, такий принцип може мати лише суто декларативне, а не юридично-регулятивне значення.

У цьому зв'язку, доречно врахувати історичний досвід уключення моральних і духовних принципів у ранг державної ідеології, як це мало місце у стародавньому Римі. Однак зведення природних цінностей у ранг державної ідеології призвело до їх формалізації та відчуження [15, с. 140]. Якщо провести аналогію з посттоталітарними трансформаціями українського права, у яке запроваджуються нові принципи, суттєво відмінні за змістом від попередніх, то вони, як і попередні, на практиці залишаються переважно декларативними.

Утім це не означає, що сама по собі документальна фіксація принципів як така є зайвою чи непотрібною у вітчизняному механізмі юридичного регулювання. З огляду на правозастосовні традиції, що продовжують діяти в національній юридичній системі, письмове закріплення принципів видається бажаним, зокрема, задля стимулювання суддів-

ської активності в ситуаціях, які допускають широкі межі оцінювання. Тому варто загалом позитивно оцінювати фіксацію загальних галузевих засад у правових актах, що прийняті за роки незалежності України з метою регулювання відносин у сфері захисту прав людини.

Необхідним моментом оновлення розгляду проблеми принципів юридичної діяльності видається відхід від статично-догматичного тлумачення принципів до їх динамічного, соціологічного осмислення як принципів-відносин.

Відправним пунктом для цього може бути концепція принципів права як «головних, визначальних, найважливіших структурних зв'язків в об'єкті правового регулювання, усередині правової системи та поза нею (зв'язки із соціальним середовищем), котрі повинні знайти інформаційне відображення в системі об'єктивного права у вигляді принципів-ідей» [16, с. 47–48]. Особливістю наведеної позиції є зарахування до принципів, окрім принципів-ідей, також і принципів-відносин, які де-факто розглядаються тут як синонім державно-юридичних закономірностей, закономірностей державно-юридичної діяльності [11, с. 106].

Наявність об'єктивних підстав ухвалення й легітимації державно-юридичних рішень дає змогу вирізнити закономірні засади принципів, їх ухвалення й легітимацію, котрі фактично діють у конкретній правовій системі.

У понятті «принцип-відношення» знімається дуалізм суб'єкта й об'єкта, протиставлення мислення буттю, ідеального – матеріальному. Поняття принципу-відношення вказує на буттєву основу процесів юридичної самоорганізації, а також інших регулятивних процесів, зокрема, у системі прав людини.

Це не знімає реальних суперечностей у соціальному розвитку окремих правових систем, натомість у практичній площині залишатиметься постійно актуальною проблема вибору керівного принципу розв'язання конкретного юридичного питання, його оцінювання принципів і наповнення їх певним змістом [17, с. 53].

Стихийність та органічність принципів права, на думку О.В. Скурко, відрізняє їх від прав людини як установленого інституту. Автор відрізняє, з одного боку, принципи права як неписані засади, від норм права як явища позитивного, писаного права. На противагу кодифікації, система принципів формується «знизу», від конкретного до абстрактного [14, с. 29].

На нашу думку, не варто абсолютизувати правозастосовну практику як єдине джерело принципів права. Адже юридична діяльність у сфері прав і свобод людини зазнає регулятивного впливу різних юридичних і соціальних закономірностей, зокрема й таких, котрі самі повинні ставати предметом оцінювання, здійснюваного за посередництвом певних морально-правових принципів. У результаті формування таких принципів знизу складаються правові принципи. Отже, принципи юридичної діяльності можуть бути осмислені як правовідношення в процесі реалізації прав людини.

На думку Д.І. Дедова, принципи права – це раціональні методи й форми логічної раціоналізації вироблення юридичних рішень [18, с. 62]. Реалізуючись у методі юридичної діяльності, вони постають не тільки як принципи-ідеї, а і як принципи-відношення.

Принципи постають як правовідношення, як засоби раціоналізації закономірностей в управлінні, як форми правового підходу до вирішення проблеми. Отже, поняття принципів має тут як логічне й ідеально-смісловне, так і соціальне значення.

На рівні суспільного буття принципами юридичної діяльності є найбільш типові, сутнісні зв'язки у відносинах, що складаються в системі забезпечення прав людини. Такі зв'язки утворюють закономірності владного регулювання та саморегулювання людської поведінки. На рівні ж суспільної свідомості засобом відображення й вираження означених закономірностей є принципи-ідеї як смислові форми юридичної діяльності. При цьому вони опосередковують як зовнішньо-поведінкові, так і «внутрішньо-поведінкові» сторони реалізації прав людини.

Принципи-ідеї є керівними засадами, вихідними положеннями юридичної діяльності, ціннісними критеріями легітимації юридичного регулювання. Саме в ідеях концентрується базовий зміст права, яке здійснює нормативний вплив на соціальну дійсність [15, с. 116]. Принципи-ідеї є формами відображення принципів-відношень як категорії осмислення юридичної діяльності. Водночас вони виконують функції керівних моральних засад вироблення юридичних рішень у правових системах.

Особливе місце серед принципів-ідей посідають морально-правові принципи, спрямовані на поєднання моральності права та його ефективності: принцип матеріальної справедливості (гуманізм, помірність, недопустимість зловживання правом, примусове позбавлення права власності тощо); принцип обов'язковості правових актів (право на особисті папери, недоторканність житла, свободу пересування, право на особисту безпеку й недоторканність тощо); принцип взаємозв'язку прав та обов'язків; принцип системності (ніхто не може передати іншому більше прав, ніж має сам, хто має більше прав, не може бути примушений отримати менше); принцип недопустимості зворотної сили закону. Ці принципи виражають закономірності розподілу прав і свобод людини, виражають закономірності розподілу тих благ, які є суттєвими для функціонування правових систем, а також закономірностей взаємодії правових приписів та інших соціальних регуляторів. Вони є вираженням закономірних властивостей людського мислення і юридичної діяльності.

Принципи юридичної діяльності можуть бути інтерпретовані як загальні форми й способи смислового, структурного, функціонально-цільового впорядкування юридичної діяльності. Принципи загальносоціальні є специфічною внутрішньою формою юридичної діяльності. Вони репрезентують регулятивні властивості явищ, які відображаються в правових інститутах.

Форми існування принципів юридичної діяльності: як відносини соціально-поведінкової форми; ідеї як мисленні форми відображення законів соціального буття; нормативні приписи як форми їх вираження в юридичній діяльності.

Конкретизуючись у нормах права і правилах практики правозастосування, принципи є засобами інституціоналізації природно-правових уявлень. При цьому морально-правовий характер низки загальних принципів (справедливості, добросовісності, гуманізму тощо) дає змогу враховувати в державно-юридичному регулюванні відносин саморегулювання й адаптувати вимоги права до змінюваної соціальної реальності. Завдяки цьому принципи слугують формально-структурною основою юридичної діяльності в правових системах, зокрема в системі прав і свобод людини.

Висновки. Отже, онтологія, яка є відображенням єдності форм існування правових принципів і повинна бути філософсько-правовою, виходить із єдності свідомості й буття, враховує регулятивне значення правових і загальносоціальних принципів юридичної діяльності.

Це можливе на основі розгляду правопорядку як складової соціорегулятивної системи, засвідчує існування загальних принципів права, що значною мірою зумовлюється функціональним і смисловим зв'язком права з іншими соціонормативними системами – моральною та політичною.

Загальні соціорегулятивні принципи права: взаємність, дотримання домовленостей, добросовісність, справедливість, гуманність, свобода, людяність – є загальними понятійними формами, у яких виявляється логічна єдність і збіг права, моралі й совісті. Існування такої єдності підтверджується, зокрема, на рівні особистісного психологічного досвіду, у комплексі почуттів та переживань, пов'язаних зі сприйняттям конкретних юридичних рішень.

Особливо важливим є значення загальних соціорегулятивних принципів (морально-правових і політико-правових), які забезпечують єдність права з іншими засобами соціальної регуляції. Стосовно таких засобів варто говорити про розуміння системи права як цілісної. Такий підхід відображає ціннісно-світоглядні аспекти проблеми принципів прав.

Закріплення в законодавстві низки неюридичних принципів (гуманізм, демократизм,

гласність тощо) надає можливість розуміння юридичної системи як цілісної, яка за посередництвом принципів органічно включена до соціонормативної системи суспільства. Отже, значення соціорегулятивних принципів зумовлює те, що вони є логіко-смисловим компонентом, за посередництвом якого реалізується єдність права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисов Г.А. Отправные нормативные установления советского законодательства : дисс. ... докт. юрид. наук / Г.А. Борисов. – Х., 1991. – С. 127–128.
2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. – 2003. – 736 с.
3. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 576 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник] / О.Ф. Скакун. – 2-е вид, перероб. і доп. – Х. : Еспада, 2000. – 752 с.
5. Гаджиев Г. Принципы права и право из принципов / Г. Гаджиев // Сравнительное конституционное обозрение. – 2008. – № 2. – С. 22–23.
6. Колодій А.М. Принципи права України / А.М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 27.
7. Дмитриева Г.К. Мораль и международное право : [монография] / Г.К. Дмитриева. – М. : Международные отношения, 1991. – С. 71, 83.
8. Гарт Г.Л.А. Позитивізм і розмежування права та моралі / Г.Л.А. Гарт // Філософія права. – К. : Основи, 2007. – С. 95.
9. Ивакин О.А. Размышления о субстанциональном единстве материального и идеального / О.А. Ивакин // Наук. праці Одеської національної юридичної академії. – Том VIII. – Одеса, 2009. – С. 26–34.
10. Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права / С.Н. Братусь. – М. : Госюриздат, 1963. – С. 135.
11. Давыдова М.Л. Нормативно-правовое предписание. Природа, типология, технико-юридическое оформление / М.Л. Давыдова. – СПб. : Юридический центр-пресс, 2009. – С. 118.
12. Шимон С.В. Співвідношення понять «ідеї» та «принципи» в цивільному праві / С.В. Шимон // Юриспруденція: теорія і практика. – 2008. – № 10. – С. 45.
13. Михайловский И.В. Очерки философии права / И.В. Михайловский. – М. : ИНИОН, 1998. – Т. 1. – 1998. – С. 203–204.
14. Скурко Е.В. Принципы права : [монография] / Е.В. Скурко. – М. : Ось-89, 2008. – С. 29.
15. Беляева Е.В. Метаморфозы нравственности: динамика исторических систем нравственности / Е.В. Беляева. – Минск : Экономпресс, 2007. – 464 с.
16. Протасов В.Н. Что и как регулирует право : [учебн. пособ.] / В.Н. Протасов. – М. : Юрист, 1995. – С. 47–48.
17. Дворкин Р. Серьезный взгляд на права / Р. Дворкин. – К. : Основи, 2000. – С. 53.
18. Дедов Д.И. Юридический метод : [научное эссе] / Д.И. Дедов. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 160 с.